

Szymon Kapłon

OPRACOWANIE ARTYKUŁU F. BLACHNICKIEGO: *LITURGIA JAKO ZBAWCZY DIALOG* [W:] *LITURGIA DIALOGIEM, ŚWIATŁO – ŻYCIE*, KRAKÓW 2015 S. 5-66.

Wykonane na potrzeby przygotowań do finału V edycji Archidiecezjalnego Konkursu Wiedzy Liturgicznej.

Wyłącznie jako pomoc dla uczestników konkursu oraz ich opiekunów.

(na prawach rękopisu)

Przypominamy, że podstawą zadań finałowych jest wyłącznie literatura konkursu, zamieszczona na naszej stronie: konkursliturgiczny.pl, a poniższe treści są jedynie pomocą w zrozumieniu i problemowym ujęciu ważniejszych zagadnień zawartych w literaturze.

KRAKÓW 2018

1. Garść pytań na początek

Co wynika z tego, że są trzy Osoby Boskie – Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Święty?

Czy skoro liturgia ma być oddaniem chwały samemu Bogu i na Nim się koncentrować to można w niej zwracać uwagę na człowieka?

Co oznacza, że liturgia jest miejscem spotkania człowieka z Ojcem w Chrystusie i jedności Ducha Świętego?

Dlaczego to spotkanie nie może być czysto duchowe, lecz ma być zapośredniczone przez ciało – określony rytuał, znaki i słowa?

Dlaczego w liturgii, która jest czynem publicznym, kluczową rolę odgrywa wewnętrzne pogłębienie wszelkich aktów?

Skoro sakrament działa przez sam fakt jego udzielenia, to czym katolicka liturgia różni się od magii?

Czy są jakieś inne drogi odpowiedzi na Słowo Boże, inne drogi zbawienia niż Chrystus?

2. O co nam właściwie chodzi? – odpowiedzi na pytania

Część A

Używając kluczowych pojęć: **osoba**, **dialog** i **spotkanie** autor stawia i próbuje odpowiedzieć między innymi na powyższe pytania. Nikt nie jest ojcem, nie mając dziecka. Lekarz nie był lekarzem gdyby nie osoby, które leczy, a bycie przyjacielem zakłada istnienie drugiej osoby z którą się przyjaźnię. Tak działa każde słowo, jakim możemy określić to kim jesteśmy. Zatem człowiek jest sobą tylko w odniesieniu do drugiego. Nie mogę zrozumieć tego kim jestem, dopóki nie wezmę pod uwagę osób z którymi jestem w relacji. Jestem osobą, ponieważ jest jakaś druga osoba dla której mogę być.

Tym, który jest najważniejszym odniesieniem dla każdego z nas jest Bóg. Tak jak kompas kręciłby się bez celu i sensu, gdyby nie biegun północny i południowy tak nie można zrozumieć człowieka bez Boga. Im bardziej człowiek jest skierowany na Boga, odpowiada Mu, tym bardziej jest sobą. Właśnie dlatego możemy w liturgii myśleć także o człowieku. Jest on ważny o tyle o ile dzięki niemu jeszcze owocniej docieramy do Boga. Taką strukturę: wezwanie – odpowiedź nazywamy dialogiem. Jego istotą jest **miłość** – oddanie siebie i przyjęcie drugiego. Dopiero wtedy może dojść do przekroczenia siebie i do spotkania. W sposób najdoskonalszy dokonuje się to wewnątrz Trójcy Świętej: Ojciec wypowiada odwieczne Słowo – Syna, a Syn odpowiada Ojcu, owocem ich miłości jest Osoba Ducha Świętego.

Każdy człowiek jest stworzony na obraz Syna Bożego, który odpowiadając Ojcu całkowicie mu się oddaje, dlatego każdy jest powołany do dialogu z Bogiem Ojcem, do odpowiedzi na jego wezwanie. Co więcej Chrystus jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem. Zatem w Nim realizuje się w pełni bosko-ludzki dialog. Przychodzi posłany od Ojca, ale jednocześnie jako człowiek doskonale wypełnia Jego wolę – odpowiada mu.

W liturgii odpowiedź, którą Syn daje Ojcu aktualizuje się, to znaczy staje się udziałem każdego z nas, wydarza się w życiu każdego z nas. Tą odpowiedzią Syna Bożego jest Misterium Paschalne: jego męka, śmierć, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie. Uobecniają je – czynią je dostępnym dla każdego z nas 3 elementy: **słowo**, **sakrament** i **wiara**.

Dlaczego mamy spotykać się z Chrystusem poprzez słowo i znak materialny, a nie bezpośrednio? Oczywiście nie dlatego, że Bóg nie mógłby przemówić do nas inaczej – historia mistyków zna takie przypadki. Otóż dzieje się tak dlatego, że człowiek nie jest tylko duszą. Człowiek to dusza i ciało. Ciało nie jest dodatkiem. Nie da się być człowiekiem nie wyrażając się przez ciało. Choć żyjemy w dobie wirtualnych komunikatorów to ciężko zaprzeczyć, że spotkanie między ludźmi nie dokonuje się inaczej niż przez ciało – nic nie zastąpi widoku twarzy przyjaciela, uścisku dłoni, czy głosu znajomej osoby. Tak komunikują się ludzie, dlatego Bóg chcąc spotkać się z człowiekiem, chce zrobić to w sposób najbardziej dla niego odpowiedni. Ponadto odkąd *Słowo stało się ciałem i zamieszkało między nami* – Syn Boży, zawsze będąc prawdziwym Bogiem, stał się na zawsze najprawdziwszym człowiekiem, środki i narzędzia międzyludzkiego spotkania stały się środkami spotkania człowieka z Bogiem.

Część B

Struktura zbawczego dialogu polega na wezwaniu Boga i odpowiedzi człowieka. Inicjatywa Boża, jego wezwanie jest zawsze pierwsze. W oparciu o tę strukturę autor rozważa całość akcji liturgicznej, język liturgii oraz gesty i postawy liturgiczne.

Liturgii nikt nie wymyślił – prawdą jest, że wszystkie celebracje – to co robimy w Kościele kształtowało się przez stulecia, jednak nie jest to proces dowolnej twórczości, ale odkrywania tego w co wierzy Kościół, doświadczania tego spotykając Boga w Kościele i wyrażania tego przez celebracje liturgiczne. Tak jak uczony fizyk nie wymyśla sobie od tak jakiegoś wzoru, tylko stara się opisać badaną różnymi doświadczeniami rzeczywistość tak, by można było przekazać innym, tak Kościół przez wieki odkrywa to w co od samego początku wierzy i przez kolejne epoki wyraża to przez „wzory” jakimi są celebracje liturgiczne, tak aby kolejne pokolenia mogły doświadczać spotkania z Żywym Bogiem obecnym od samego początku liturgii.

Zatem schemat obecny chociażby w Piśmie Świętym jest widoczny także w celebracjach liturgicznych. Zanim chrześcijanin będzie mówić do Boga, On musi najpierw przemówić. Tak jest w celebracji Słowa Bożego pierwszym elementem celebracji jest zatem czytanie Słowa Bożego. Odpowiedzą na nie jest śpiew oraz modlitwa. Najpierw da wewnętrzna każdego wiernego, która później jest zbierana (łac. *collecta* – zbiórka, stąd nazwa pierwszej oracji we Mszy świętej) przez kapłana. Również celebracja sakramentalna poprzedzona liturgią słowa ma schemat dialogiczny: Pierwszy jest Bóg, który ofiarowuje człowiekowi łaskę. Człowiek odpowiada przez dziękczynienie.

Podobnie jest z gestami i postawami liturgicznymi. W oparciu o schemat dialogowy autor rozważa je od strony człowieka i od strony Boga. Dialogiczność gestów i postaw liturgicznych wyraża się także przez to, że nabierają sensu tylko w obliczu kogoś. Jeżeli gest nie ma adresata – nie ma sensu. Znaczenie danego gestu jest uzależnione w znacznej mierze od tego do kogo jest on wykonywany. Poklepanie po ramieniu kolegi na przykład może być wyrazem chęci dodania mu odwagi. Gdybyśmy ten sam gest wykonali do nauczyciela byłby wyrazem lekceważenia go. Stąd ważne jest uświadamianie sobie tego, że w liturgii rzeczywiście stajemy wobec Boga.

Drugą ważną sprawą jest to, że gest będzie elementem dialogu tylko wtedy, gdy będziemy się w nim rzeczywiście wyrażali. Aktor grający rolę nie komunikuje się z nami. Oglądając film czy sztukę w teatrze niewiele możemy powiedzieć o tym kim są, jak się czują i co myślą aktorzy tam grający, a przecież wykonywali oni tysiące gestów które odbieraliśmy. Dlatego w spotkaniu niesamowicie ważna jest postawa wewnętrzna – musi ona odpowiadać wykonywanym gestom. Nie spotkamy się

rzeczywiście z Bogiem jeżeli będziemy tylko udawać. Stąd troska autora o zwracanie uwagi na wewnętrzną postawę w liturgii.

Kapłan w liturgii Kościoła nie działa w swoim imieniu, lecz w osobie Chrystusa (łac. *in persona Christi*) dlatego wszelkie jego gesty możemy odczytywać jako gesty Boga mówiącego do swojego ludu.

Część C i D

Struktura zbawczego dialogu, o której była mowa w części B widoczna jest w dalszej części tekstu. Część C jest poświęcona temu co jest pierwsze – Bóg mówi do swojego ludu, później następuje odpowiedź ludu – część D. Najważniejsze elementy z tych części zawarliśmy w punkcie 5. Niniejszego opracowania – Struktura tekstu.

3. Wyjaśnienie trudniejszych pojęć użytych w tekście

Antropologia - (gr. ἄνθρωπος anthropos – człowiek) nauka o człowieku

Personalizm – (łac. persona - osoba) – współczesny kierunek filozoficzny, podkreślający wartość osoby jako osoby.

Fenomenologia – kierunek filozoficzny XX wieku, polegający na analizie fenomenu – tego, jak dane zjawisko bezpośrednio – bez domysłów, teorii i spekulacji się przedstawia, tak aby dojść do istoty rzeczy.

Monistyczny (gr. μόνος monos - jedyny) – składający się z jednego czynnika.

Dualistyczny (łac. dualis - podwójny) – składający się z dwóch uzupełniających się czynników

Trynitarny – dotyczący Trójcy świętej

Propria (łac. proprius - własny) części zmienne mszy świętej przypisane konkretnemu obchodowi

Ordinaria (łac. ordinarius - zwyczajny) – części stałe, niezmiennie Mszy świętej.

4. Tłumaczenie wyrazów i sformułowań łacińskich

Donum amoris, fructus charitatis – dar miłości, owoc miłości

Aversio a Deo et conversio ad creaturam – odwrócenie się od Boga i zwrócenie się ku stworzeniu. (jedna z definicji grzechu świętego Augustyna)

Hic et nunc – tu i teraz

Flectamus genua – zegnijmy kolana

Ex opere operato – dosłownie: z wykonanego dzieła. Zasada dotycząca sakramentów – działają one niezależnie od osobistej świętości tego kto ich udziela

Ex opere operatis – dosłownie: z dzieła działającego. Zasada zwracająca uwagę na wewnętrzne usposobienie przyjmujących sakrament.

In veteri Testamento Novum latet et in Novo Vetus patet – W Starym Testamencie Nowy jest ukryty, a w Nowym Stary się ujawnia.

In persona Christi – w osobie Chrystusa

Hanc igitur – słowa rozpoczynające epiklezę konsekuracyjną Pierwszej Modlitwy Eucharystycznej, czyli Kanonu Rzymskiego: *Prosimy Cię Boże uświęć tę ofiarę...*

5. **Struktura tekstu** (podanie skrótowych myśli do powtórki przed finałem, pomocne w całościowym spojrzeniu na tekst)

A. Teologia zbawczego dialogu Liturgii

1. Antropologiczne i teologiczne podstawy zbawczego dialogu

- Podstawa Antropologiczna (wynikająca z tego kim jest człowiek) *Struktura dialogiczna* osoby – dopiero w obliczu „ty” jestem „ja”
- Definicja człowieka Romano Guardiniego: *Człowiek jest człowiekiem na ile odpowiada Bogu na jego wezwanie, wchodząc z nim w dialog*
- Podstawa Teologiczna (wynikające z tego kim jest Bóg): człowiek jest osobą ponieważ jest podobny do Boga, Który jest osobowy. Człowiek zatem jako osoba jest powołany do dialogu z osobowym Bogiem.
- Historia dialogu między Bogiem a człowiekiem to historia zbawienia, ma 3 etapy:
  - a) Stan bezpośrednio po stworzeniu – stan przyjaźni z Bogiem
  - b) Grzech – odwrócenie się od Boga ku stworzeniom. Stan „czystej natury”
  - c) Człowiek niemogący nawiązać zbawczego dialogu i Bóg wierny mimo wszystko. Ten etap ma 2 fazy: przygotowawcza – Stary Testament i realizacyjna – Nowy Testament.
- Dynamika zstępująca dialogu: od Ojca ku ludziom i dynamika wstępująca: od ludzi ku Ojcu. Oba te wymiary dialogu są w całej pełni w osobie Jezusa Chrystusa – prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka. Podwójny sposób oddania się Boga ludzkości w Chrystusie – **jest On Słowem i odpowiedzią na to Słowo.**

2. Analiza zbawczego dialogu w słowie, sakramencie i wierze

- 2 elementy stwarzające możliwość spotkania: symbol i słowo.
- Z racji, że Syn Boży stał się człowiekiem środki spotkań międzyludzkich stały się środkami spotkania człowieka z Bogiem
- Umożliwiają je sakramenty mocą Ducha Świętego
- Graficzny schemat trójkąta: *Słowo, sakrament, wiara*

B. Struktura zbawczego dialogu

- Linia wstępująca zbawczego dialogu – kult oddawany Bogu (aspekt latreutyczny od gr. *latreia* - służba)
- Linia zstępująca – uświęcenie człowieka (aspekt soteriologiczny od gr. *soter* - zbawca)

1. Dialogiczna struktura liturgicznych celebracji

- Proces kształtowania się celebracji liturgicznych
- Schemat celebracji liturgicznych od III wieku: Czytanie PŚ, śpiew, modlitwa (ludu i kapłana).
- Inicjatorem jest Bóg, Jego Słowo budzi oddźwięk w sercach wiernych

2. Język liturgiczny

- Historia języka łacińskiego w liturgii
- 3 argumenty za używaniem języka łacińskiego w liturgii całego kościoła (znak jedności, nieskażoność doktryny, sakralność)
- Personalistyczna i funkcjonalna natura języka
- Omówienie KL 36.

3. Gesty i postawy liturgiczne

- Gesty – elementy pośredniczące w spotkaniu międzyludzkim
- Rozpatrywanie gestów od strony człowieka – gesty wiernych

- Omówienie postaw liturgicznych (stojąca, klęcząca, siedząca)
- Omówienie gestów i potrzeba kształtowania wewnętrznych postaw religijnych odpowiadających gestom.
- Rozpatrywanie gestów od strony Boga – gesty celebransa działającego *in persona Christi* (łac. w osobie Chrystusa)

C. Bóg mówi do swojego ludu

1. Pismo Święte w liturgii

- KL, 7: rzeczywista obecność Chrystusa w Jego słowie.
- Sposoby czytania Pisma Świętego w liturgii: *lectio continua* i perykopy powiązane ze sobą i z tajemnicą dnia.
- Wpływ Pisma świętego na gesty i modlitwy liturgiczne – nieodłączność Pisma Świętego od liturgii
- Prawa interpretacji Pisma Świętego w liturgii:
  - a) *In veteri Testamento Novum latet et in Novo Vetus patet*
  - b) Warstwy znaczeniowe (sens dosłowny, wymiar chrystologiczny, eklezjologiczny (łac. ecclesia - Kościół), wymiar eschatologiczny)

2. Homilia

- Homilia autentycznym słowem Bożym
- Homilia integralną częścią liturgii mszalnej
- Konieczność związku homilii z czytaniem i modlitwami mszalnymi
- Mitologiczny (wprowadzający w tajemnicę) charakter homilii.

D. Lud odpowiada

1. Modlitwa liturgiczna

- 2 formy modlitw ludu: doksologie i aklamacje
- Modlitwa celebransa jako reprezentanta wspólnoty wiernych zbierającego modlitwę każdego z nich.

2. Akt liturgiczny i wychowanie do niego

- Wewnętrzna strona celebracji liturgicznej